

ראשי פרקים

נושא	עמודים
מבוא	1
1. המזרחים בחברה החרדית האשכנזית ההגמונית	2-3
2. ביטויי אפליית המזרחים במוסדות החרדיים	3-5
3. הסיבות העכשוויות לאפליית בנות מזרחיות חרדיות במוסדות אשכנזיים	5-6
4. פרשת עמנואל ואפליית בנות מזרחיות בסמינרים אשכנזים	
א. ביטויי האפליה של החרדיות המזרחיות בעמנואל	7-8
ב. תגובת ש"ס והחברה המזרחית לאפליית הבנות החרדיות במוסדות האשכנזיים	8-9
סיכום	10
ביבליוגרפיה	11

מבוא

ב 2006 נשאלו 300 בנות מזרחיות מחוץ למסגרות החינוך העל יסודי בירושלים כי סרבו לקבל אותן לסמינרים האשכנזים. והתופעה חזרה על עצמה בערים נוספות כמו מודיעין עילית, בני ברק, עמנואל ואריאל. בעמנואל האפליה בלטה יותר מכיוון שההפרדה בין המזרחיות לאשכנזיות באה לביטוי פיסי של הפרדה של קירות וגדרות, לוחות זמנים ותלבושות אחידות, אבל גם באה לביטוי בהצדקת היחס השונה למזרחים (אפליה).

בחרתי בנושא זה מכיוון שאני דוגלת בשוויון חברתי וביטול כל אפליה. פרשת עמנואל - שבה האפליה של האשכנזים החרדים כנגד המזרחים החרדים היתה גלויה ועקשנית - גרמה לי לחשוב שהאפליה של המזרחים בתוך המחנה החרדי לא התחילה בעמנואל. התחלתי לקרוא חומרים בנושא והבנתי שעמנואל הוא רק קצה הקרחון, שמלמד שאפליית המזרחים בתוך הישיבות והסמינרים האשכנזיים התחילו עוד לפני קום המדינה במדינות המזרח והמשיכו לאחריה במדינת ישראל, והתחלה קשה זאת היא אחד הגורמים להתרחבות הקיפוח והאפליה של המזרחים בחברה הישראלית כולה. אחד הביטויים לאפליה זאת בא לביטוי באפליית בנות מזרחיות במוסדות חינוך חרדיים. מכאן,

שאלת המחקר: מדוע מופלות בנות מזרחיות במוסדות חינוך חרדיים?

השערה: אפליית המזרחים התחילה וממשיכה בעיקר בתוך החברה החרדית: המקרה של אפליית תלמידות מזרחיות בעמנואל.

אני משערת שאפליית המזרחים התחילה במוסדות החינוך האשכנזיים בשנים הראשונות של המדינה, מכיוון שמסיבות פוליטיות, מוסדות אלה היו היחידות שלא רק קיבלו אליהן את המזרחים המסורתיים, אלא הפעילו סוכנים ששידלו את המשפחות לשלוח את ילדיהן למוסדות האשכנזיים. הציבור האשכנזי תפס את עצמו מלכתחילה כאליטה ואת המזרחים כ'אחרים' ונחותים ומצא לכך סימוכין שהצדיקו לדעתו את ההתייחסות השונה ל'אחרים' (הגזענות והאפליה). הציבור המזרחי נכנע במשך שנים רבות לתדמית הירודה שלו, להגמוניה האשכנזית ולאפליה המתמשכת שלו במוסדות החרדיים ועד היום – לאחר תיקון התדמית ובניית זהות מזרחית אותנטית – נשארה בו יראת ההגמוניה האשכנזית.

בעבודה זאת אסקור בקצרה את התפתחות המזרחים בחברה האשכנזית ההגמונית מקהילות הגולה ועד ימינו, ואזהה את הסיבות וביטויי האפליה של המזרחים במוסדות החרדים האשכנזים. אבחן את פרשת עמנואל כמקרה קיצון של אפליה, תוך בחינת ביטויי האפליה, הסיבות וההצדקות של הציבור האשכנזי לאפליה ואת תגובת ש"ס והציבור המזרחי לאפליה.

סקירת הספרות

1. המזרחים בחברה החרדית האשכנזית ההגמונית

המזרחים ראו (חלקם עדיין רואים) ברבנים האשכנזים סמכויות רוחניות שלהם, קיבלו את הדעה הרווחת שהתרבות האשכנזית גבוהה משלהם ואת האשכנזים כנעלים עליהם. תחושת נחיתות זאת התבססה על ההגמוניה האשכנזית, שהחלה לפני קום המדינה: כבר ב 1912, עם הקמת אגודת ישראל בליטא, נשלחו נציגים אשכנזים ליטאים להציל את המזרחים בגולה מתהליכי החילון והמודרנה. עצם הרעיון של קבוצה נבחרת שהולכת להציל את הקבוצה השנייה מלמדת על הגמוניה. על תפיסת המזרחי כנחות, פרימיטיבי, חסר יכולת וזקוק להנחיה אשכנזית (טסלר, 2003, בן שמש, 2003).

נציגים חרדים ליטאים הגיעו לקהילות מזרחיות ברחבי העולם וביססו את העליונות וההגמוניה האשכנזיים בקהילות אלה. ההגמוניה באה לביטוי בכמה דרכים: א. יחס הרבנים האשכנזים לרבנים הספרדים היה פטרוני – הרבנים הספרדים היו אסירי תודה למצילים הרוחניים שלהם וקיבלו אותם כמנהיגיהם הרוחניים והפוליטיים. הרבנים האשכנזים התייחסו לרבנים הספרדים כנחותים שלא יכולים לשמר בכוחות עמם את עולם התורה. זאת על רקע התרופפות הקהילה מול פיתויי המודרנה והפניית תלמידים לרשת החינוך של "אליאס" – שהנחילה למזרחים את ערכי העולם המודרני ותרבות צרפתית ב. אימוץ העולם האשכנזי – שיקום עולם הישיבות האשכנזיות שנחרבו בשואה הוביל להעברת אלפי בני ישיבות ממרוקו לישיבות אשכנזיות באירופה, בארה"ב וב ישראל. שם הטמיעו את תרבות עולם הישיבות הליטאיות, עיצבו את תפיסת עולמם ואת התנהגותם ג. הערצת הרבנים האשכנזים – תלמידי הישיבות הליטאיות העריצו את הרבנים שלימדו אותם בישיבות, ראו בהם את מנהיגיהם, שאפו להשתייך לעולם הישיבות הליטאיות ונאבקו להיכנס למערכת החינוך הליטאית (בן שמש, 2013).

עם קום המדינה ולאחר סערת "ועדת פרומקין" (התנגדות לחילון העולים התימנים ב 1949), נציגים מישיבות חרדיות (ליטאיות בעיקר) פעלו בשובים בהם חיו מזרחים כדי לשכנע משפחות להעביר את ילדיהם מהחינוך הממלכתי-דתי לחינוך העצמאי. הם שולבו במוסדות ליטאים בעיקר (לא היו מוסדות חינוך גבוהים למזרחים ברמה גבוהה, להוציא 'פורת יוסף' הקטנה) וקיבלו על עצמם את מרות הרב אלעזר ש"ך, מנהיג העדה הליטאית.

עד תחילת שנות התשעים, הזהות שקיבלו על עצמם המזרחים שלמדו בישיבות הליטאיות היתה אשכנזית: הם למדו באידיש, לבשו את הבגדים בסגנון החרדי הליטאי, סגנון התפילה המזרחי שלהם הוזנח לטובת סגנון התפילה האשכנזי, קבוצת הלימוד והתפילה שלהם היתה אשכנזית ולכן גם בתי הכנסת בהם התפללו היו בחלקם אשכנזים, את ילדיהם שלחו לבתי ספר אשכנזים. במסגרת זאת, המזרחים בחרו ברב ש"ך הליטאי כסמכות הרוחנית העליונה (עד 1992) ואימצו את השקפת העולם החרדית (טסלר, 2003. בן שמש, 2013).

סממנים של הזהות האשכנזית נותרו גם אחרי 1992: הלבוש הליטאי שאומץ נשאר, קבוצות גדולות בחברה המשיכו לקבל את סמכות הרבנים האשכנזים כסמכות רוחנית עליונה שלהם והתחזקה השאיפה לשלוח את הילדים לישיבות חרדיות אשכנזיות כי נותרו בדימוי כישיבות יוקרתיות שמונהגות על ידי רבנים בעלי שיעור קומה (לאון, 2009).